

Maankäytön suunnittelu Saariselällä

Eero Kakkuri

Metsäntutkimuslaitoksen Tiedonantoja 507

METSÄNTUTKIMUSLAITOS
Kirjasto

Maankäytön suunnittelu Saariselällä

Eero Kakkuri

Metsäntutkimuslaitos — Metsien käytön tutkimusosasto

Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 507
Helsinki 1994

METSÄNTUTKIMUSLAITOS
Kirjasto

Kakkuri, Eero. 1994. Maankäytön suunnittelu Saariselällä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 507. 29 s. ISBN 951-40-1373-5, ISSN 0358-4283.

Tutkimuksessa selvitetään millaisia maankäytön suunnitelmia Saariselän matkailukeskuksen alueelle on tehty sekä ketkä ovat osallistuneet niiden laadintaan. Myös suunnitelmien mitoitusta ja matkailukeskuksen kasvua tarkastellaan. Lisäksi kartoitetaan matkailun ympäristövaikutuksia.

Saariselälle vahvistettiin ensimmäinen maankäytön yleissuunnitelma vuonna 1972, jonka pohjalta aloitettiin kaikkien nykyisten loma-asutusalueiden yksityiskohtainen kaavoitus. Kaunispäälle tehtiin ensimmäinen rakennuskaava. Laanilan, Laaniojan, Hangasojan, Kakslauttasan ja Kiilopään tienoot rantakaavoitettiin. Ensimmäiset suunnitelmat laati Helsingin maanmittauspiiri tukena eri yhteisöjä edustava laaja työryhmä. Kesään 1993 mennessä on yksinomaan Saariselän alueelle vahvistettu kaikkiaan neljä yleispiirteistä sekä lähes kaksikymmentä yksityiskohtaista maankäytön suunnitelmaa.

Kokonaisrakennusoikeus on Kaunispään rakennuskaavassa noin 120 000 k-m² ja rantakaavoissa yhteensä 40 000 k-m². Rakennusoikeudesta sisältyi pääosa jo 1970-luvulla vahvistettuihin ensimmäisiin rakennus- ja rantakaavoihin. On arvioitu laskennallisesti, että Saariselällä on nykyisin yli 8000 vuodepaikkaa. Tulevaisuutta varten varataan keväällä 1993 vahvistetussa Saariselän yleiskaavassa rakennusala kaikkiaan noin 22 000 vuodepaikalle.

Maankäytön suunnittelun kannalta tärkeänä ympäristöongelmana pidetään jätevesiä. Pulmia ovat tuottaneet myös jätehuollon järjestäminen, liikenteen päästöt sekä maaston kuluminen ja roskaantuminen.

Avainsanat: maankäyttö, matkailu, suunnittelu.

Julkaisija: Metsäntutkimuslaitos, metsien käytön tutkimusosasto. Hyväksynyt tutkimusjohtaja Aarne Reunala 22.6.1994.

Tilaukset: Metsäntutkimuslaitos, Unioninkatu 40 A, 00170 Helsinki, puhelin (90) 857 051, faksi (90) 625 308.

Sisällys

1	JOHDANTO.....	5
1.1	Maankäytön suunnittelu	5
1.2	Tutkimuksen tarkoitus	6
2	TUTKIMUSALUE JA AINEISTO.....	7
2.1	Tutkimusalue	7
2.2	Aineisto	7
3	TULOKSET	10
3.1	Hajarakentamisen kausi.....	10
3.2	Suunnittelun kausi	11
3.2.1	Saariselän suunnitelmat.....	11
3.2.2	Suunnittelijat	13
3.2.3	Mitoitus	14
3.2.4	Matkailukaupungin kasvu	16
3.3	Ympäristön kuormitus.....	18
4	TARKASTELU	20
	KIRJALLISUUS	22
	LIITTEET	24

1. Johdanto

1.1 Maankäytön suunnittelu

Suunnittelu on tietoista toimintaa tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamiseksi. Suunnittelussa punnitaan eri vaihtoehtoja ja valitaan niistä suotuisin. Tavoitteenasettelu ei ole aina kiistaton, sillä usein joudutaan sovittamaan yhteen arvoja, jotka vaihtelevat suuresti yksilöiden, eturyhmien tai alueiden välillä. Tavoitteet muuttuvat monesti myös ajan myötä, mikä edellyttää suunnittelulta jatkuvuutta. Suunnittelulle asettavat rajoituksia voimavarojen niukkuus ja käytettävissä olevien tietojen rajallisuus (Faludi 1978, Tervola 1984).

Maankäytön suunnittelun kohteena on fyysinen ympäristö. Suunnittelulla säädellään eri toimintojen keskinäistä sijoittumista ja mitoitusta. Keskeinen väline on kaavoitus. Maankäyttöä ohjataan myös muilla, esimerkiksi eri viranomaisten toimialallaan tekemillä, suunnitelmilla. Maankäytön suunnittelu kytkeytyy muuhun yhdyskuntasuunnitteluun, toiminnalliseen ja taloudelliseen suunnitteluun (Palokangas ym. 1993).

Maankäyttöä ohjaavat keskeiset säännökset sisältyvät rakennuslainsäädäntöön. Ylin toimivalta alalla on nykyisin ympäristöministeriöllä. Alueellisesti kaavoituksen ja rakennustoimen johto kuuluu lääninhallituksille. Käytännössä kaavoituksesta vastaavat pääsääntöisesti kunnat sekä niiden muodostamat seutukaavaliitot (Rakennuslainsäädäntö... 1992, Palokangas ym. 1993).

Maankäyttö vaikuttaa monin tavoin ympäristöön. Rakennuslainsäädäntö pyrkii turvaamaan, että maa-alueita käytetään rakentamiseen ja muihin tarpeisiin tarkoituksenmukaisesti. Muutettaessa rakennuslakia vuonna 1990 sitä täydennettiin kestäväen kehityksen periaatteella. Käsitteeseen sisältyvät taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys. Kaavoituksen ja alueiden käytön suunnittelun edellytetään tukevan luonnonvarojen ja ympäristön kestäväen kehitystä. Maankäytölle on oleellinen merkitys myös säännöksillä, jotka liittyvät kaavojen vahvistamiseen, kaavamääräyksiin, rakennuskiellon antamiseen, maan lunastukseen sekä rakennuslupien ja poikkeuslupien myöntämiseen (Ympäristön ja... 1989, Rakennuslainsäädäntö... 1992, Palokangas ym. 1993).

Rakennuslaissa määritetään viisi kaavamuotoa (liite 1). Nämä jaetaan yleispiirteisiin ja yksityiskohtaisiin kaavoihin. *Yleispiirteisiä kaavoja* ovat seutukaava ja yleiskaava. *Yksityiskohtaiset kaavat* ovat asemakaava, rakennuskaava ja rantakaava. Ajatusrakenteeltaan suunnittelujärjestelmä on hierarkkinen. ”Ylemmän asteen” kaavat ohjaavat yksityiskohtaisempaa ja suppeampaan alueeseen kohdistuvaa kaavan laadintaa ja muuttamista. Järjes-

telmä toimii myös vastakkaisuuntaisesti. Yleispiirteisempi kaava syrjäytyy, kun yksityiskohtaisempi kaava tulee voimaan (Rakennuslainsäädäntö... 1992, Palokangas ym. 1993).

1.2 Tutkimuksen tarkoitus

Tässä tapaustutkimuksessa tarkastellaan maankäytön suunnittelua matkailukeskuksessa. Matkailurakentamisella on usein huomattava vaikutus paikalliseen ympäristöön ja yhteisöön etenkin Pohjois-Suomessa (Merckiniemi & Nenonen 1992). Tutkimuskohteeksi valittiin Saariselkä, joka on kasvanut yhdeksi maamme suurimmista ja palveluiltaan monipuolisimmista matkailukeskuksista. Työ liittyy Metsäntutkimuslaitoksessa vuonna 1993 käynnistettyyn tutkimushankkeeseen, jossa selvitetään Saariselän matkailun kehittymistä. Hankkeen toisessa osassa Jarkko Saarinen tarkastelee kysymystä Butlerin (1980) matkailualueen elinkaariteorian avulla. Tutkimushanke palvelee myös Metsäntutkimuslaitoksen hallinnassa olevien maa-alueiden käytön ja hoidon suunnittelua.

Tutkimuksessa selvitetään minkälaisia kaavoja ja muita maankäytön suunnitelmia Saariselälle on tehty sekä ketkä ovat osallistuneet niiden laadintaan. Myös suunnitelmien mitoitusta ja matkailukeskuksen kasvua selvitetään. Lisäksi hahmotetaan matkailusta ympäristöön kohdistuneita vaikutuksia. Kehitystä analysoidaan muun muassa tilastollisten aikasarjojen ja karttatarkastelun avulla.

Julkaisu täydentää Suomen Matkailuliitossa tehtyä Saariselän historiikkiä (Partanen 1992). Metsäntutkimuslaitoksessa on aiemmin tutkittu Saariselällä muun muassa metsien monikäytön ekonomiaa (Saastamoinen 1982) sekä ulkoilun vaikutuksia porojen laidunnukseen (Helle & Särkelä 1993).

2. Tutkimusalue ja aineisto

2.1 Tutkimusalue

Saariselkä sijaitsee Metsä-Lapin kasvimaantieteellisellä vyöhykkeellä. Seutu on vedenjakaja-alueita, jolla on vähän vesistöjä. Maasto on loivapiirteistä ja vaihtelevaa. Tuntureista kohoavat Kaunispää 438, Iisakkipää 454 ja Kiilopää 546 m merenpinnan yläpuolelle. Kaunispään rinteessä kulkee kuusen metsäraja. Pysyvä lumipeite kestää seudulla noin seitsemän kuukautta (Kalliola 1973, Saariselän yleiskaava... 1993).

Hallinnollisesti Saariselkä sijoittuu Inarin ja Sodankylän kuntien alueille (kuva 1). Saariselkä on poronhoitoaluetta, jolla laiduntavat Ivalon ja Lapin paliskunnat. Maat omistaa lähes täysin valtio. Kaunispään ja Laanilan tienoot ovat Metsäntutkimuslaitoksen, muut alueet metsähallituksen hallinnassa (Helle & Särkelä 1993, Saariselän yleiskaava... 1993).

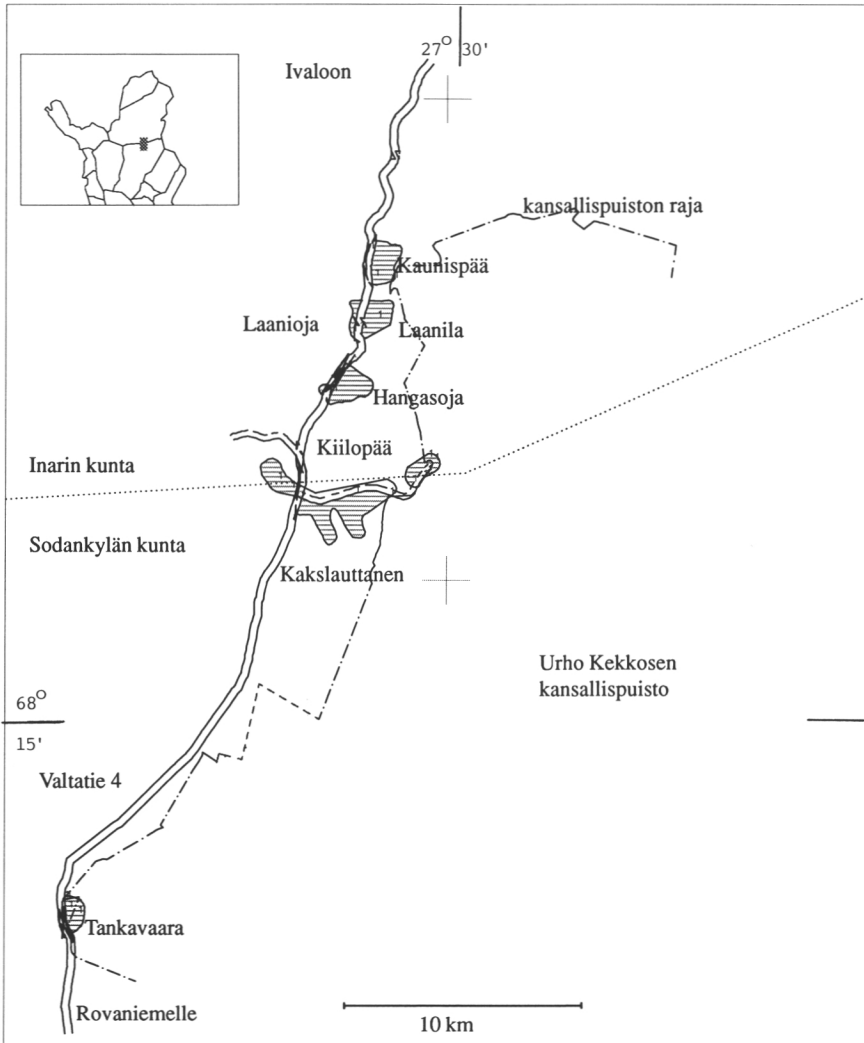
Saariselän matkailun keskeinen vetovoimatekijä on ollut luonto. Saariselältä alkaa valtakunnan itärajalle ulottuva suuri erämainen alue, johon perustettiin Urho Kekkosen kansallispuisto vuonna 1983. Luonnon lisäksi hyvät liikenneyhteydet ovat luoneet edellytykset matkailun kasvulle (Maankäytön yleissuunnitelma... 1972, Partanen 1992).

Saariselän halki tiedetään jo 1600-luvulla kulkeneen Ruijan polun, joka yhdisti Jäämeren rannat Rieston kylästä etelään johtavaan vesireittiin. Saamelaisien lisäksi tienoita ovat samonneet pitkään myös erämiehet. Kullan kaivuun historia alkoi seudulla 1860-luvulla (Partanen 1992).

Ensimmäinen Rovaniemeltä Saariselän tuntureiden kautta Ivaloon johtava maantie valmistui 1910-luvulla. Tieliikenteen lisäksi matkailun kannalta oleellinen tekijä on ollut lentoliikenne. Säännölliset lennot Ivalon ja Rovaniemen välillä aloitettiin vuonna 1952 (Suomen lentoasemat... 1991, Partanen 1992).

2.2 Aineisto

Aineistona käytettiin kaavoja, muita maankäytön suunnitteluasiakirjoja, rakennuslupatietoja, kirjallisuutta ja arkistoaineistoja. Aineisto hankittiin Lapin lääninhallituksesta, Rovaniemen kartasto- ja tietopalvelusta, Lapin seutukaavaliitosta (Lapin liitto), Inarin ja Sodankylän kunnasta, Metsäntutkimuslaitoksesta sekä Oulun Ympäristökehitys Oy:stä. Tietoja täydennettiin maastokartoituksin ja haastatteluin.

Kuva 1. Saariselän matkailukeskittymän rakennetut osa-alueet.

Saariselällä on voimassa neljänlaisia maankäytön suunnitelmia: seutu-, yleis-, rakennus- ja rantakaavoja. Kesään 1993 mennessä laadittiin kaikkiaan lähes kolmekymmentä yleispiirteistä ja yksityiskohtaista kaavaa ja suunnitelmaa, jotka ohjasivat alueen maankäyttöä. Yksinomaan Saariselän alueelle vahvistettiin vuodesta 1972 lähtien eriasteisia kaavoja ja niiden muutoksia yli kaksikymmentä (liite 2). Tutkimuksessa keskitytään näihin pelkästään Saariselkään kohdistuviin suunnitelmiin. Tarkastelussa ei otettu huomioon laajoja alueita kattavia Lapin seutukaavan neljää vaihekaavaa, Inarin yleiskaavaa eikä Sodankylän pohjoisosan yleiskaavaa. Useimmat

näistä suunnitelmista laadittiin lisäksi Saariselän matkailukeskuksen syntä myöhempänä ajankohtana (Sodankylän pohjoisosan... 1978, Inarin yleiskaava...1981, Merkkiniemi & Nenonen 1992).

Aineisto on tutkimusalueelta, johon pohjoisessa sisältyy Kaunispään loma-asutusalue, jota Partanen (1992) nimittää matkailukaupungiksi. Ete­lässä alue ulottuu kullankaivuusta tunnettuun Tankavaaraan. Ääripisteiden välissä sijaitsevat Laanilan, Laaniojan, Hangasojan, Kaks­lauttasen ja Kii­lopään loma-asutusalueet (kuva 1). Rajauksessa otettiin huomioon touko­kuussa 1993 vahvistettu Saariselän yleiskaava, jonka aluevarauksiin em. matkailukohteet sisältyvät. Tarkastelu painottuu Kaunispään loma-asutus­alueeseen, jonne rakentaminen ja palvelut ovat pääasiassa keskittyneet.

3. Tulokset

3.1 Hajarakentamisen kausi

Ruijan polun varrelle oli autiotupia kulkijoita varten jo 1700-luvulla. Ensimmäisinä Saariselän matkailua palvelevina rakennuksina pidetään 1900-luvun alussa perustettuja Tankapirttiä sekä Laanilan majataloa ja Kestiekievaria. Toisen maailmansodan jälkeen ilmaantui yksittäisiä matkailuyrityksiä eri puolelle Saariselkää. Suomen Matkailijayhdistys avasi vuonna 1949 Kaunispään alamajan ”nimikkotunturinsa” pohjoispuolella. Kolme vuotta myöhemmin valmistui Lapin Matkailijayhdistyksen Kaunispään Ylämaja tunturin laelle (Partanen 1992).

Välittömästi toisen maailmansodan jälkeen eivät kunnat vielä ohjanneet rakentamista rakennusluvilla. Inarin kunnalta saatujen tietojen mukaan Saariselän alueen rakentamisasioita käsittelivät usein asutusviranomaiset (Kusmin 1994 suull.). Sodankylässä oli tärkeä merkitys rakentajan ja maanomistajan keskinäisillä sopimuksilla (Norberg 1994 suull.). Inarin kunta myönsi ensimmäiset varsinaiset rakennusluvat Saariselälle 1950-luvun alussa. Myös Sodankylässä ensimmäiset rakennusluvat myönnettiin 1950-luvulla.

Keskeisenä sysäyksenä matkailukaupungin synnylle pidetään Lapin Lasten Ystävien -yhdistyksen vuosina 1952 ja 1953 valmistunutta rakennushanketta Kaunispään eteläpuolelle. Nämä tuberkuloosiin sairastuneiden lasten kuntoutus- ja kesäleiripaikaksi tehdyt rakennukset tuhoituiivat pääosin tulipalossa vuonna 1958. Vuonna 1960 Lapin Lasten Ystävät rakensivat Laanilaan uuden majan. Seuraavana vuonna maja myytiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapin piirille, joka nimesi rakennuksen Laanihoviaksi (Partanen 1992).

Saariselän rakentamiselle on tyypillistä, että rakennuttajat olivat pääosin erilaisia yrityksiä ja yhteisöjä. Seudulle hakeutuivat ensimmäisinä 1950-luvulla mm. Virkamiesliiton Lapin piiri, Vapon toimihenkilöt, SOK, Lapin Osuuskauppa ja Yleisradio. Alueelle saapuivat 1960-luvulla muun muassa Liikkuvan Poliisin poliisiyhdistys, Poikien Keskus sekä Suomen Pankki. Kyseisen vuosikymmenen loppupuolella valmistui myös Saariselän retkeilykeskuksen ravintolarakennus. Rakentaminen monipuolistui 1970-luvun alussa. Tuolloin kohosivat ensimmäiset Kaunispään alueen vakituisten asukkaiden omakotitalot (Partanen 1992, Inarin kunta).

Kiilopäästä kehittyi merkittävä retkeilyalue vuonna 1964. Suomen Latu avasi tuolloin alueella koulutuskeskuksensa. Järjestöllä oli ennestään, 1940-luvulta saakka, hallinnassaan Saariselällä Suomen Ruoktun rakennukset. Hangasojan ja Kakslauttasen tulevien loma-asutusalueiden tie-

noille, ryhdyttiin 1950- ja 1960-luvulla rakentamaan yksittäisiä mökkejä (Hangasoja Inari... 1974, Kakslauttanen Sodankylä... 1974, Partanen 1992).

3.2 Suunnittelun kausi

3.2.1 Saariselän suunnitelmat

Yleispiirteiset suunnitelmat

Saariselän lomatonttien kysyntä lisääntyi voimakkaasti 1960-luvun lopulla. Alueen vuokralaiset, vuokranantajat, maankäytön suunnittelusta vastaavat tahot sekä matkailualan järjestöt tiedostivat riskin, että kasvu saattaa riistäytyä käsistä ja turmella luonnon. Matkailun kehittämisessä päädyttiin Keski-Euroopassa tyypilliseen ratkaisuun, jossa toiminnot keskitetään suurehkoihin yksiköihin, rajatulle alueelle. Tavoitteena oli turvata myös yritystoiminnan kannattavuutta. Matkailukeskuksen malli perustui sveitsiläisen Oskar Michelin lausuntoon Suomen matkailuyritysten kehittämislinjoista. Vuonna 1969 pidettiin Saariselällä Virkamiesliiton aloitteesta useiden järjestöjen ja yhteisöjen välinen kokous, jossa todettiin, että alueen suunnittelu olisi pikaisesti aloitettava (Maankäytön yleissuunnitelma... 1972, Partanen 1992).

Ensimmäinen Saariselkää koskeva yleiskaavan tyyppinen maankäytön yleissuunnitelma valmistui vuonna 1972. Se koski osia sekä Inarin että Sodankylän kunnista. Suunnittelualue rajattiin karkeasti nelostien ja valtakunnan itärajan väliin. Etelässä rajana oli Lokan tekojärvi. Pohjoisessa alue ulottui Raja-Joosepin tielle. Varsinaisena loma-asutuksen ja matkailupalvelujen ydinalueena esitettiin kehitettäväksi Kaunispään-Kiilopään aluetta (Maankäytön yleissuunnitelma... 1972).

Maankäytön yleissuunnitelman rakennustavoitteita toteutettiin nopeasti. Tämän vuoksi Inarin kunnassa laadittiin vuoteen 1995 saakka tähtäävä ”Saariselän yleiskaava v. 1995”, joka vahvistettiin vuonna 1986. Se käsitti Kaunispään ja Laanilan alueet. Tavoitteena oli mm. tarkentaa alueen kokonaismitoitusta sekä määritellä yksityiskohtaisen kaavoituksen tehokkuus. Lisäksi Kaunispään etelärinteeseen haluttiin tehdä mahdollisimman hyvin luontoon sopiva ja viihtyisä loma-asuntoalue (Inari Saariselän... 1986).

Sodankylässä laadittiin Tankavaaraan osayleiskaava, joka vahvistettiin vuonna 1984. Tavoitteena oli muodostaa Tankavaaran korkeatasoinen matkailu-alue. Suunnitelmassa otettiin huomioon myös porotalouden, Urho Kekkosen kansallispuiston ja yritystoiminnan tavoitteet (Tankavaaran yleiskaava... 1984).

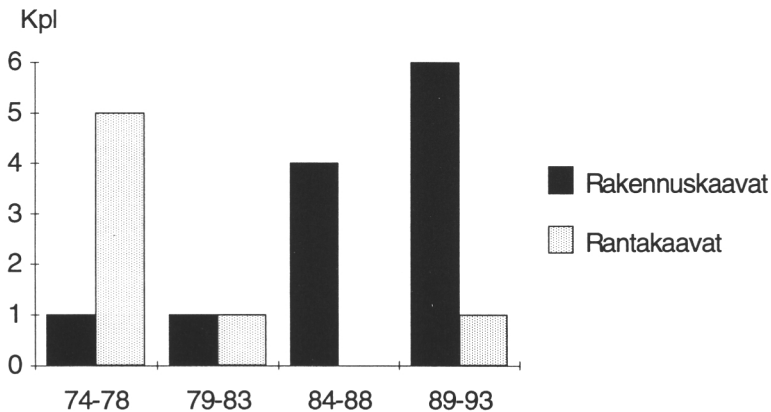
Saariselän loma-asutuksen ja matkailupalvelujen kasvu on jatkunut voimakkaana tähän päivään saakka. Suunnitelmia ja tavoitteen asettelua on tarkistettu usein. Keväällä 1993 vahvistettiin Lapin lääninhallituksessa ”tuorein” Saariselän yleiskaava. Suunnitelma ohjaa tulevaa maankäyttöä sekä Inarin että Sodankylän kunnissa (Saariselän yleiskaava... 1993).

Yksityiskohtaiset suunnitelmat

Yksityiskohtaisten kaavojen, asema-, rakennus- ja rantakaavojen, perusteella tapahtuu varsinainen rakentaminen (Rakennuslainsäädäntö... 1992). Saariselällä on Kaunispään alue rakennuskaavoitettu. Laanilan, Laaniojan, Hangasojan, Kakslauttasen ja Kiilopään loma-asutusalueet on rantakaavoitettu. Ensimmäiset yksityiskohtaiset kaavat, jotka olivat rantakaavoja, vahvistettiin vuonna 1974 (liite 2). Kaunispään ensimmäinen rakennuskaava vahvistettiin vuonna 1976. Rakennuskaavaa on tämän jälkeen muutettu usein, kesään 1993 mennessä kaikkiaan 11 kertaa. Rantakaavoihin on sitä vastoin tehty muutoksia ainoastaan kaksi kertaa Kakslauttasessa Sodankylässä.

Viisivuotiskausittain tarkasteltuna oli ensimmäinen jakso (1974–1978) vilkasta rantakaavoituksen kautta (kuva 2). Tuolloin vahvistettiin mm. Laanilan, Hangasojan, Kakslauttasen ja Kiilopään rantakaavat. Kaunispään rakennuskaavaa muutettiin tiheästi 1980-luvun puolivälistä lähtien, etenkin viimeisen viisivuotiskauden (1989–1993) aikana.

Yksityiskohtaisia kaavoja laadittaessa ja muutettaessa tulee ottaa huomioon ylemmänasteiset kaavat (Rakennuslainsäädäntö... 1992). Tässä työssä ei tarkasteltu lähemmin miten yleispiirteisiä suunnitelmia on ohjeena noudatettu. Voidaan kuitenkin todeta, että ensimmäinen Saariselän maankäytön yleissuunnitelma vuodelta 1972 oli erittäin merkittävä alueen kehityksen kannalta (Kuva 3). Sen perusteelta ryhdyttiin laatimaan yksityiskohtaisia suunnitelmia kaikille Saariselän nykyisille loma-asutusalueille. Yleissuunnitelma käynnisti Kaunispään rakennuskaavoituksen sekä kaikkien viiden muun loma-asutusalueen rantakaavoituksen (Hangasoja Inari... 1974, Kakslauttanen Inari & Sodankylä... 1974, Kiilopää Inari & Sodankylä... 1974, Laanila Inari... 1974, Kaunispää rakennuskaava... 1976, Laanioja Inari... 1981).

Kuva 2. Saariselän yksityiskohtaisten kaavojen määrät viisivuotiskausittain (vuoden 1993 toukokuuhun asti). Lähde: kaavaselostukset ja liite 4.

**Maankäytön yleissuunnitelma
Saariselkä matkailukeskus
1972**

**”Saariselän yleiskaava v.
1995”**

1986

	vah- vistettu	kerrosala 1000 k-m ²		vah- vistettu	kerrosala 1000 k-m ²
Laanilan rantakaava	1974	7	Kaunispään etelärin- teen rakennuskaava	1986	18
Hangasojan ranta- kaava	1974	6	Kaunispään raken- nuskaavan sanee- raus	1987	(72)
Kakslauttasen ranta- kaava	1974	11			
Kiilopään rantakaava	1974	9			
Kaunispään raken- nuskaava	1976	62			
Laaniojan ranta- kaava	1981	3			

Kuva 3. Saariselän yleispiirteisistä maankäytön suunnitelmista syntyneitä yksityiskohtaisia kaavoja. Lähde: kaavaselostukset ja liite 4.

Vuonna 1986 vahvistettu ”Saariselän yleiskaava v. 1995” vaikutti Inarin kunnassa Kaunispään matkailukeskuksen rakentamiseen. Tämän yleiskaavan perusteelta laadittiin mm. Kaunispään etelärinteen rakennuskaava sekä saneerattiin Kaunispään rakennuskaavaa 1980-luvun loppupuolella (Kaunispään etelärinteen... 1986, Kaunispään rakennuskaavan... 1987).

3.2.2 Suunnittelijat

Saariselän matkailukeskuksen kehittämiseen ovat vaikuttaneet monet tahot. Tässä tarkastelu rajataan yhteisöihin, jotka ovat osallistuneet varsinaiseen kaavoitukseen, joko suunnitelman laatijana tai suunnittelutyöryhmässä. Näillä osapuolilla on ainakin periaatteessa ollut edellytykset vaikuttaa suoraan matkailukeskuksen rakentamiseen ja kehitykseen. Tärkeitä tekijöitä olivat Partasen (1992) mukaan lisäksi muun muassa vuosina 1976–1989 toiminut Kaunispään neuvottelukunta sekä vuonna 1991 perustettu Kaunispään kehittämistyöryhmä.

Saariselällä voidaan kaavoituksen ajanjakso ryhmitellä suunnitelman laatijan mukaan karkeasti kolmeen kauteen (liite 3). Maanmittauslaitoksen kautta oli 1970-luku. Tällöin Helsingin maanmittauspiiri laati Saariselän

maankäytön yleissuunnitelman, Kaunispään ensimmäisen rakennuskaavan sekä kaikki ensimmäiset rantakaavat. Konsultit tekivät pääosan kaavoista 1980-luvulla. Kunnat ottivat vastuun yksityiskohtaisten kaavojen laadinnasta 1980- ja 1990-luvun vaihteessa. Saariselän vuonna 1993 vahvistettu Inaria ja Sodankylää koskeva yleiskaava on kuitenkin konsultin laatima.

Saariselän maankäytön yleissuunnitelman laadintaan osallistui laaja suunnittelutyöryhmä, johon kuului jäseniä yhdeksästä eri yhteisöstä. Edustettuina olivat kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Saariselkä-toimikunta, Lapin lääninhallitus, maanmittaushallitus sekä alueen kunnat ja maanomistajat. Tämä työryhmä osallistui myös ensimmäisen Kaunispään rakennuskaavan sekä kaikkien ensimmäisten rantakaavojen laadintaan.

Maankäytön yleissuunnitelman laatimisen jälkeen, on Saariselällä tehtyä yleiskaavoitusta aina tukenut suunnittelutyöryhmä. Ryhmien kokoonpano vaihteli. Yksityiskohtaisessa kaavoituksessa ei sitävastoin enää 1980-luvulta alkaen ollut eri etupiirejä edustavia suunnittelutyöryhmiä. Joissakin tapauksissa yksityiskohtaisten kaavojen muutokset virisivät yhteisön tai paikallisten yrittäjien aloitteesta.

3.2.3 Mitoitus

Yleispiirteiset suunnitelmat

Yleispiirteisissä suunnitelmissa esitettiin usein pääpiirteittäiset tavoitteet koko alueelle. On arvioitu, että Saariselällä oli 1970-luvun alussa kaikkiaan noin 1200 vuodepaikkaa. Saariselän maankäytön yleissuunnitelmassa vuonna 1972 varattiin rakennusalaan noin 8000 laskennalliselle vuodepaikalle (Maankäytön yleissuunnitelma... 1972). Vuonna 1986 vahvistetussa ”Saariselän yleiskaava v. 1995:ssä” pienennettiin Inarissa hiukan mitoitusta (Inari Saariselän... 1986). Muista yleiskaavoista poiketen Tankavaaran yleiskaavassa vuodelta 1984 oli ainoastaan vähäisiä varauksia majoitustiloille. Pää tavoitteena oli kehittää kultamuseota ja Urho Kekkosen kansallispuiston opastuskeskusta (Tankavaaran yleiskaava... 1984).

Vuonna 1993 vahvistetussa uusimmassa Saariselän yleiskaavassa arvioitiin, että alueella on tätä kirjoitettaessa kaikkiaan yli 8000 vuodepaikkaa. Rakennusala esitetään tulevaisuudessa kasvatettavan merkittävästi siten, että se vastaa lähes 22 000 laskennallista vuodepaikkaa. Varauksista 2/3 sijoittuu Inarin ja 1/3 Sodankylän puolelle (Saariselän yleiskaava... 1993).

Yksityiskohtaiset suunnitelmat

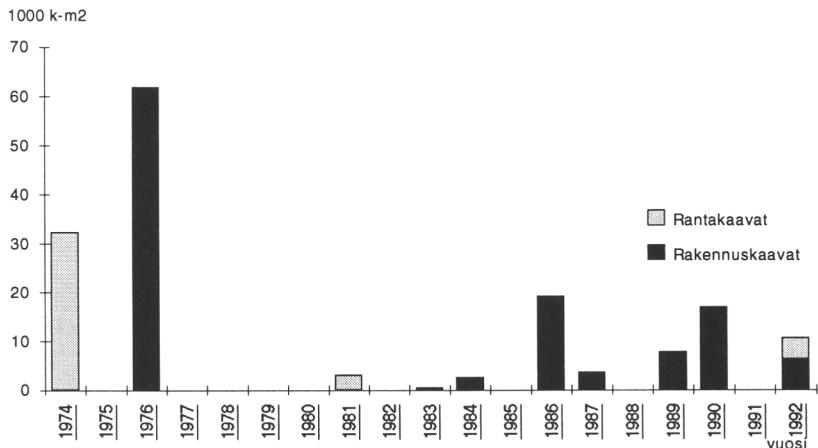
Yksityiskohtaisten kaavojen mitoitusta tarkasteltiin kerrosalan avulla (liite 4). Nämä olivat suurimmat Kaunispään rakennuskaava-alueella. Kaunispään ensimmäisessä rakennuskaavassa vuodelta 1976 oli kerrosala noin 62 000 k-m² ja Kaunispään etelärinteen kaavassa vuodelta 1986 noin

18 000 k-m². Myös vuonna 1987 tehty Kaunispään rakennuskaavan saneeraus oli merkittävä. Rantakaavojen mitoitus vaihteli Laaniojan noin 3000 Kakslauttasen 11 000 k-m².

Kaunispään rakennuskaavan muutosten rakennusoikeudet vaikuttavat suurilta. Kokonaiskerrosala lisääntyi kaavamutosten vuoksi kuitenkin varsin vähän. Yleensä kaavaa muutettaessa jäsennettiin aiemmin suunniteltua maankäyttöä uudella tavoin. Esimerkiksi muutettiin rakennusmaalla eri toiminnoille varattua rakennusoikeutta tai toimintojen sijoittumista. Toisinaan saatettiin kehittää liikenneverkkoa tai muuttaa virkistysaluetta rakennusmaaksi.

Tähän mennessä muodostettu kokonaisrakennusoikeus on Kaunispään rakennuskaavassa noin 120 000 k-m² ja rantakaavoissa yhteensä 40 000 k-m². Yli puolet Kaunispään alueen rakennusoikeudesta sisältyi jo vuoden 1976 ensimmäiseen rakennuskaavaan (kuva 4). Rantakaavojen kokonaisrakennusoikeudesta noin 4/5 sisältyi vuonna 1974 vahvistettuihin kaavoihin. Voidaan todeta, että Saariselän maankäytön yleissuunnitelman lisäksi myös yksityiskohtaisella kaavoituksella oli jo varhain, 1970-luvun puoliväliin mennessä, luotu edellytyksiä alueen suunnitelmalliselle kehitykselle.

Saariselän rakennusoikeudesta on tällä hetkellä pääosa käytetty. Tuoreen yleiskaavan perusteella Kaunispään rakennuskaava-alueella oli käytämätöntä rakennusoikeutta jäljellä noin viidesosa. Rantakaavoitetuilla alueilla oli rakennusoikeus käytetty lähes kokonaan (Saariselän yleiskaava... 1993).

Kuva 4. Saariselän alueen rakennuskaavojen ja rantakaavojen kerrosalan muutos vuosina 1974–1992. Tiedot eivät sisällä Kakslauttasen rantakaavan muutosta 1976 Sodankylässä. Lähde: kaavaselistukset.

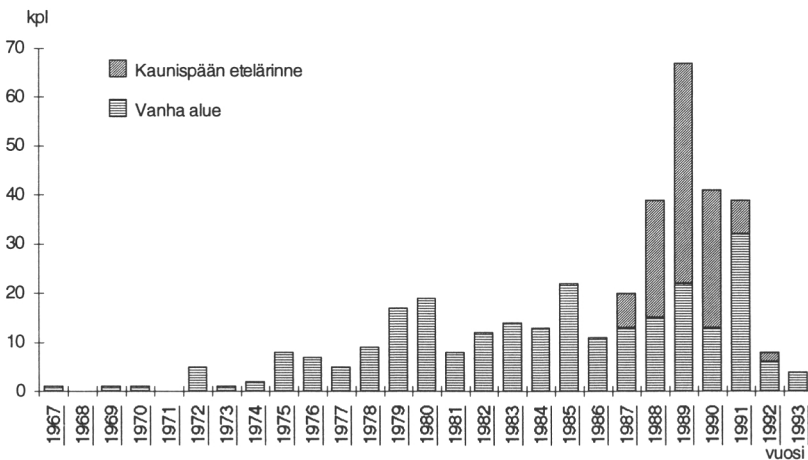
3.2.4 Matkailukaupungin kasvu

Kaunispään eteläpuolelle kehittyneen matkailukaupungin kasvua hahmotetaan rakennuslupien- ja kartta-aineiston avulla. Kaunispään rakennuskaavan alueella voidaan vielä toistaiseksi erottaa kaksi erillistä kohdetta. Rakentaminen aloitettiin niin sanotulla ”vanhalla alueella”. Kaunispään etelärinne syntyi myöhemmin.

Inarin kunnassa on luetteloitu yksityiskohtaisesti Kaunispään alueen rakennusluvut vuodesta 1967 alkaen (Kakkuri 1994). Vuosittain myönnettyistä rakennusluvista muodostettiin aikasarja. Varsinaisen uudisrakentamisen lisäksi otettiin huomioon kaikki muutkin, kuten esim. rakennusten laajentamiseen ja käyttötarkoituksen muutokseen liittyvät rakennusluvut. Aineistosta ei voitu osoittaa luvan myöntämisen ja rakentamisen välistä viivettä. Myöskään vuotuisia kerrosalojen muutoksia ei voitu eritellä. Kerrosalan muutos kuvaisi yksittäisten lupien määrää paremmin rakentamisen laajuutta.

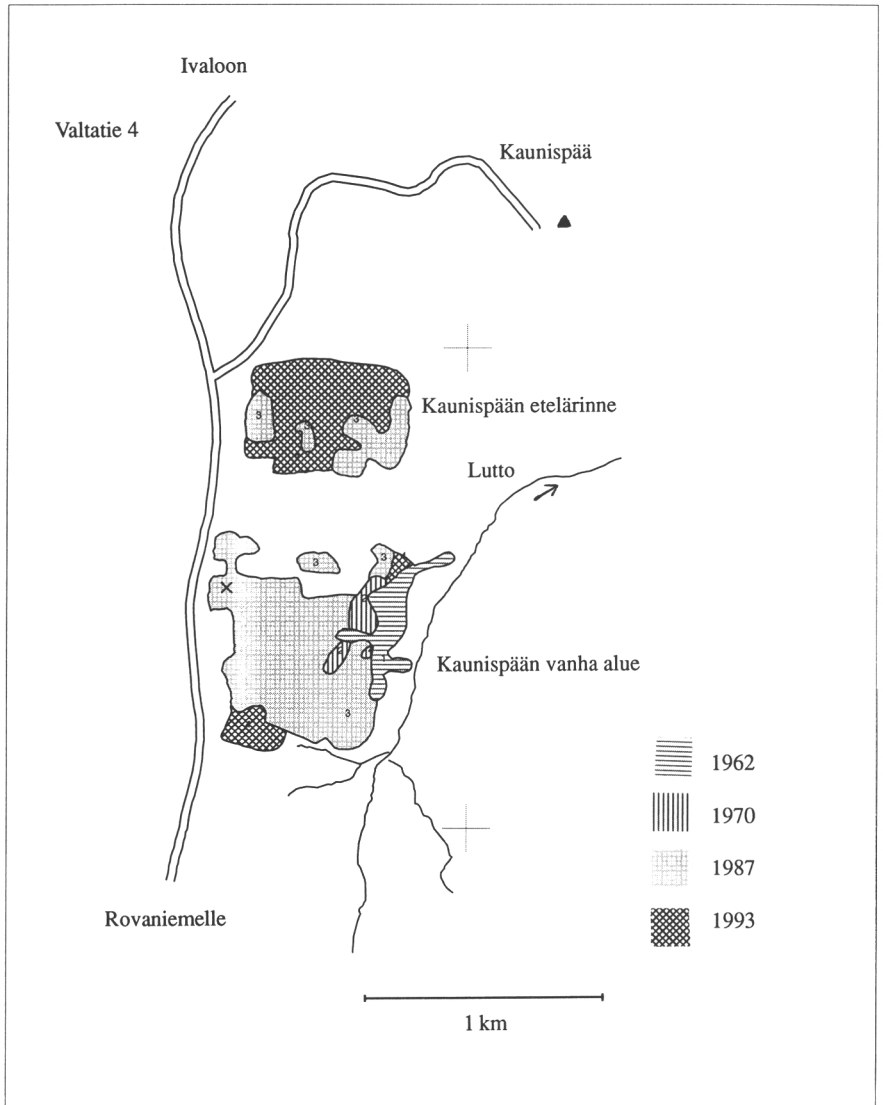
Rakennuslupia oli alkuaikoina vähän (kuva 5). Vuoteen 1978 saakka myönnettiin vuosittain alle 10 rakennuslupaa. Vilkkainta rakentaminen oli 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Vuonna 1989 myönnettiin lähes 70 rakennuslupaa. Niistä pääosa, noin 2/3, oli Kaunispään etelärinteen alueelta. Kaunispään alueen poikkeusluvut on arkistoitu Lapin lääninhallituksessa vuosilta 1984–1992. Ajanjaksona myönnettiin kaikkiaan 14 poikkeuslupaa (Kakkuri 1994).

Kaunispään matkailukaupungin alueellista laajenemista tarkasteltiin peruskarttojen sekä Inarin kunnan kartta-aineiston perusteella. Kasvua kuvattiin neljällä ajallisella poikkileikkauksella vuosien 1962 ja 1993 väli-

Kuva 5. Myönnettyt rakennusluvut Kaunispään rakennuskaava-alueella vuosina 1967–1993 (vuonna 1993 tammikuu–syyskuu). Lähde: Inarin kunta.

senä jaksona. Kuvaus jäi osittain puutteelliseksi siksi, että peruskartoituksessa oli pitkä tauko vuosien 1970 ja 1987 välillä. Tältä lähes kahden vuosikymmenen pituiselta jaksolta ei ollut käytettävissä valmista kartta-ainesta.

Kuva 6. Rakennetun alan kehitys Kaunispään rakennuskaava-alueella. Lähteet: Peruskartta Kaunispää (383105) (vuodet 1962, 1970, 1987) sekä Inarin kunta (vuosi 1993).

Kaunispään loma-asutusalue oli pinta-alaltaan suppea vuonna 1962 (kuva 6). Se laajeni vuoteen 1970 mennessä vähän. Rakennuksia oli alueella vielä tuolloin harvakseltaan. Vuonna 1987 oli ”vanhan alueen” taa-jama jo pitkälle rakennettu. Myös Kaunispään etelärinteellä oli aloitettu rakentaminen. Vuonna 1993 oli etelärinteen alue kasvanut huomattavasti. Kaunispään vanha rakennuskaava-alue oli laajentunut etenkin lounaaseen.

3.3 Ympäristön kuormitus

Maankäytön suunnittelu kytkeytyy kiinteästi ympäristökysymyksiin. Kaa-voituksessa tehtävät valinnat siitä, mitä toimintoja suunnittelualueelle tulee sekä mikä on niiden sijainti ja mitoitus vaikuttavat oleellisesti ympäristön laatuun. Ympäristönäkökohtien merkitys korostuu Saariselällä, jossa luonto on keskeinen matkailullinen vetovoimatekijä. Lisäksi pohjoisissa äärevissä olosuhteissa ympäristön kestokyky on alhainen ja syntyneiden vaurioiden korjaantuminen on hidasta (Maankäytön yleissuunnitelma... 1972, Palokangas ym. 1993).

Matkailu ja matkailukeskus ovat vaikuttaneet monin tavoin Saariselän luontoon. Jäljempänä tarkastellaan ympäristöä kuormittavia tekijöitä. Vaikutuksista osa on paikallisia, osa kohdistuu alueen ulkopuolelle. Joidenkin toimintojen haitat saattavat keskittyä lähes kokonaan muualle kuin Saariselälle. Esimerkki tällaisista haitoista ovat vesistön säännöstelyn vaikutukset, jotka koituvat Saariselällä kulutetun sähkön tuotannosta (Maankäytön yleissuunnitelma... 1972, Saariselän yleiskaava... 1993).

Luonnollisesti matkailusta yleisesti ei aiheudu yksinomaan haittoja ympäristölle, vaan monet vaikutuksista ovat myönteisiä. Esimerkiksi jo oleskelu luonnossa saattaa lisätä ihmisen ympäristön kannalta suotuisia asenteita ja valintoja. Toisinaan matkailu voi olla myös yksi oleellinen osatekijä, jonka perusteella suojellaan alkuperäisiä luonnon alueita (Saastamoinen 1982, Sievänen 1992, Vuotso-Saariselän...).

Saariselällä tärkeänä ympäristöongelmana maankäytön suunnittelun kannalta pidetään jätevesiä. Uudessa yleiskaavassa edellytetään, että jätevesien puhdistus on ratkaistava hyvin, jotta alueelle voidaan tulevaisuudessa suunnitella lisärakentamista. Jätevedenpuhdistamoista Kaunispään ja Kiilopään laitokset ovat tähän saakka usein toimineet epätyytyvästi. Puhdistamojen tehoa heikentävät kylmä ilmasto ja kuormituksen voimakas ajallinen vaihtelu. Vähävetisistä purkuvesistöistä ovat etenkin Kaunispään-
oja ja Laanioja pilaantuneet. Pintavesien lisäksi ovat viemäristön vuodot sekä sakokaivoissa käsitellyt jätevedet saattaneet liata myös pohjavesiä (Viitala 1989, Saariselän yleiskaavoitukseen... 1991, Saariselän yleiskaava... 1993).

Jätehuolto oli Saariselällä etenkin aiemmin puutteellista. Kaunispään piakkoin suljettava valvomaton kaatopaikka aiheutti monenlaisia ongelmia. Sinne tuotiin yhdyskunta- ja rakennusjätettä sekä jätevedenpuhdistamon lietettä. Viime vuosina on jätehuoltoa kehitetty määrätietoisesti.

Muun muassa jätteen lajittelua on tarkennettu ja hyötykäyttöä lisätty. Pitkät etäisyydet jätettä käytäviin teollisuuslaitoksiin rajoittanevat kuitenkin hyötykäyttöä (Viitala 1989, Saariselän yleiskaava... 1993, Kyrö 1993 suull.).

Matkailuun liittyvän tie- ja maastoliikenteen melu ja pakokaasut on ajoittain koettu pulmalliseksi sekä asuinalueilla että luonnossa liikuttaessa. Kaavoituksella on liikenteen haittoja lievennetty muun muassa varaamalla tienvarsien ja rakennusten väliin suojaviheralueita sekä muodostamalla asuinalueille läpikulkuliikennettä estäviä ”umpiteitä”. Maastoliikennettä on pyritty kanavoimaan varaamalla moottorikelkkareittejä. Matkailuun liittyvän liikenteen päästöt eivät kuitenkaan rajoitu ainoastaan Saariselälle. Tie- ja lentoliikenteen kuormitus ulottuu laajalle alueelle. Toisaalta Saariselälle kantautuu laimenneena muun muassa Kuolasta ilman epäpuhtauksia (Kaunispään rakennuskaava... 1976, Kaunispään etelärinte... 1986, Itä-Lapin... 1993, Saariselän yleiskaava... 1993).

Matkailun kasvun seurauksena on maasto monin paikoin kulunut ja roskaantunut. Vilkas luonnossa liikkuminen on toisinaan häirinnyt myös porotaloutta. Haittoja on vähennetty polkuverkostoa parantamalla. Eroosiota on torjuttu maisemoinnilla. Kuluneisiin maastonkohtiin on ilmestynyt myös paikallisesti uutta kasvilajistoa. Aiemmin varpujen ja jäkälien peittämille aloilla saattaa nyt kasvaa erilaisia heiniä, piharatamoa ja puna-apilaa. Matkailun ”kulttuurivaikutusta” havaitaan myös eläimistössä. Esimerkiksi ihmisasutuksesta riippuvainen varpunen kotiutui Kaunispään matkailukaupunkiin muutama vuosi sitten (Rassi 1983, Nenonen 1990, Helle & Särkelä 1993, Kock L. & S. 1993 suull.).

4. Tarkastelu

Keskeisinä edellytyksinä Saariselän matkailun kehitykselle pidetään luontoa sekä hyviä liikenneyhteyksiä. Partasen (1992) mukaan vetovoimaa lisäsivät myös Kullervo Kempin 1950- ja 1960-luvun vaihteessa ilmestyneet kirjat Saariselältä. Alueen matkailurakentamisen aloittivat pioneereinä monet yhteisöt ja yritykset.

Rakentaminen Saarisellä on varhain, 1970-luvun alkupuolelta saakka, perustunut maankäyttöä ohjaaviin suunnitelmiin. Suunnittelu on tämän jälkeen jatkunut vilkkaana. Vaikka maankäyttöä on pitkään säädelty suunnitelmilla, ei rakentaminen ole aina sujunut ongelmitta. Esimerkiksi rakennusvalvontaa on ajoittain syytetty puutteelliseksi. Myös rakennustapaa Kaunispään rakennuskaavan alueella on arvosteltu epäyhtenäiseksi, maisemaan sopimattomaksi ja ahtaaksi. Toisaalta arvostetaan sitä, että luontoa on tiiviin rakentamisen ansiosta säästynyt aivan matkailutaajaman lähiympäristössä, mikä oli myös maankäytön suunnittelun yksi keskeisistä alkuperäisistä tavoitteista (Maankäytön yleissuunnitelma... 1972, Partanen 1992, Saariselän yleiskaava... 1993, Vuotso-Saariselän...).

Saariselän matkailijamäärät ovat kasvaneet suuresti. Alueella kävi 1950-luvulla vuosittain arviolta enintään muutamia tuhansia ihmisiä. Nykyisin oletetaan, että Saarisellä saattaa vierailia jopa yli 300 000 henkilöä vuodessa. Vuodenajoittaiset kausivaihtelut ovat suuret. Perinteisesti matkailijat tulevat Saariselle retkeilemään, hiihtämään ja laskettelemaan. Alueelle on kehittynyt myös monipuolinen majoitus- ja muiden matkailupalvelujen tarjonta (Saastamoinen 1982, Helle & Särkelä 1993, Kakkuri 1994, Vuotso-Saariselän...).

Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset ovat olleet huomattavat. Saastamoisen (1982) maankäyttömuotojen vertailun mukaan jo runsas vuosikymmen sitten Saarisellä parhaan laskennallisen taloudellisen tuloksen olisi tuottanut ulkoilun (matkailun) ja poronhoidon yhdistelmä. Puuntuotantoa olisi kannattanut rajoittaa voimakkaasti. Nykyisin Saariselän alueen yritysten kokonaisliikevaihdoksi arvioidaan noin 100 miljoonaa markkaa ja työpaikkojen määräksi runsaat 200. Matkailun kasvu on myös vakiinnuttanut Saariselle oman pysyvän, noin 300 hengen asujamiston (Partanen 1992, Saariselän yleiskaava... 1993, Vuotso-Saariselän...).

Saariselän matkailusta on aiheutunut keskeiselle vetovoimatekijälle, luonnolle monia kuormittavia ulkoisia vaikutuksia. Erityisen ongelmallista on ollut ratkaista jätevesien puhdistus tyydyttävästi. Myös jätehuollon puutteet ja liikenteen päästöt on ajoittain koettu pulmalliseksi. Vilkas luonnossa liikkuminen on jättänyt kuluneita ja roskaisia jälkiä maastoon. Osa ympäristövaikutuksista ulottuu laajalle alueelle Saariselän ulkopuolelle.

Ongelmat on tiedostettu ja haittoja on onnistuttu vähentämään. Myös kaavoituksessa on punnittu ympäristövaikutuksia (Viitala 1989, Nenonen 1990, Saariselän yleiskaava... 1993).

Saariselän matkailukeskuksen kasvu on ollut nopeaa ja tulevaisuudessa-kin alueelle saatetaan suunnitella poikkeuksellisen laajoja pohjoisen luontoon ja perinteisiin elinkeinoihin vaikuttavia rakennushankkeita. Mikäli uuden Saariselän yleiskaavan kaikki rakennusalueen varaukset toteutettiin, suurensi tämän hetkinen majoituskapasiteetti lähes kolminkertaiseksi, noin 22 000 vuodepaikkaan. Näin suuret laajennushankkeet vaikuttavat kuitenkin ylimitoitetulta, kun otetaan huomioon alueen nykyisen käyttöasteen lisäämismahdollisuudet, viihtyvyystekijät sekä ympäristön kestävyys. Lisäksi on syytä muistaa, että maassamme on monia muita kilpailevia matkailukeskuksia.

Lapin läänin muihin matkailukeskuksiin verrattuna on Saariselälle tehty paljon erityyppisiä maankäytön suunnitelmia. Lapin seutukaavaliiton mukaan kaikkien suurten matkailukeskusten alueella on osayleiskaava. Monin paikoin on laadittu myös yksityiskohtaisia kaavoja. Matkailukeskusten osayleiskaavat poikkeavat paljon toisistaan. Vanhin tällä hetkellä voimassa oleva osayleiskaava on Suomulla. Kemijärven kaupunginvaltuusto hyväksyi kaavan vuonna 1974. Useimmissa Lapin matkailukeskuksissa on vireillä yleiskaavan tarkistus. Luostolla vanha osayleiskaava on jo tarkistettu. Se hyväksyttiin Sodankylän kunnanvaltuustossa samaan aikaan kuin tuore Saariselän osayleiskaava (Merkinniemi & Nenonen 1992).

Maamme suurimpiin matkailukeskuksiin lukeutuva Saariselkä tarjoaa tutkimukselle monia aiheita. Tämän työn jatkona olisi hyödyllistä tarkastella syvemmin millaiset maankäytön suunnittelun teoriat ja koulukunnat ovat vaikuttaneet alueen kehitykseen sekä miten matkailun kasvutavoitteiden ja ympäristötekijöiden painotus on vaihdellut eri aikoina. Merkittävän haasteen tutkimukselle antavat myös laajat rakennushankkeet, joita alueelle kaavaillaan tulevaisuudessa. Ennen uuden Saariselän yleiskaavan tavoitteiden toteutusta tulisi monipuolisin tieteellisin tutkimuksin selvittää, millainen ratkaisu on optimaalinen, kun otetaan huomioon kansantaloudelliset, liiketaloudelliset, sosiaaliset sekä ympäristönsuojelulliset näkökohdat.

Muina tutkimusaiheina aluetaloudellisten vaikutusten selvittäminen on edelleen tärkeää. Kartoittaa tulisi muun muassa mikä osuus matkailun rahavirroista jää paikkakunnalle sekä mitkä ovat kerrannaisvaikutukset. Tutkia tulisi myös Saariselän pysyvää paikallista asujamistoa, esimerkiksi heidän keskinäistä vuorovaikutustaan ja suhdettaan luontoon. Matkailurakentamisen maisemaan soveltumiseen vaikuttavia tekijöitä kannattaisi myös kartoittaa. Esitettyjen aiheiden lisäksi olisi hedelmällistä tehdä monipuolista vertailevaa tutkimusta Saariselän sekä muiden koti- ja ulkomais-ten matkailukeskusten välillä.

Kirjallisuus

- Butler, R. 1980. The concept of tourism area cycle evolution. Implications for management of resources. *Canadian geographer* 24 (1): 5–12.
- Faludi, A. (toim.). 1978. *A reader in planning theory*. London. 402 s. ISBN 0-08-017067-6.
- Hangasoja Inari rantakaava vahvistettu 23.9.1974. 8 s.
- Helle, T. & Särkelä, M. 1993. The effects of outdoor recreation on range use by semi-domesticated reindeer. *Scandinavian Journal of Forest Research* 8: 123–133.
- Inarin yleiskaava hyväksytty Inarin kunnanvaltuustossa 18.6.1981 § 121. 39 s.
- Inari Saariselän yleiskaava v. 1995 hyväksytty Inarin kunnanvaltuustossa 22.8.1986 § 98. 18 s. + liitteitä.
- Itä-Lapin metsävaurioprojekti. Artikkelisarja Lapin Kansassa 1992–1993. 1993. Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemen tutkimusasema. Moniste. 35 s.
- Kakkuri, E. 1994. Maankäytön suunnittelu Saariselällä. Metsäntutkimuslaitos, metsien käytön tutkimusosasto. Moniste. 56 s.
- Kakslauttanen Inari rantakaava vahvistettu 23.9.1974. 7 s.
- Kakslauttanen Sodankylä rantakaava vahvistettu 23.9.1974. 10 s.
- Kalliola, R. 1973. *Suomen kasvimaantiede*. Porvoo. 308 s. ISBN 951-0-05731-2.
- Kaunispään etelärinteen rakennuskaava Ps. U 1110/9.10.1986. 10 s. + liitteitä.
- Kaunispään rakennuskaava ja rakennuskaavan muutos Ps. U 2686/19.10.1984. 8 s.
- Kaunispään rakennuskaavan muutos ja laajennus Ps. U 85/26.1.90. 6 s, 4 s, 6 s.
- Kaunispään rakennuskaavan muutos Kv. 11.6.1992 § 57. 6 s. + liitteitä.
- Kaunispään rakennuskaavan muutos Ps. U 1111/9.10.1986. 7 s.
- Kaunispään rakennuskaavan muutos Ps. U 107/6.2.1989. 7 s.
- Kaunispään rakennuskaavan muutos Ps. U 144/13.3.1992. 5 s.
- Kaunispään rakennuskaavan muutos Ps. U 221/21.4.1992. 5 s. + liitteitä.
- Kaunispään rakennuskaavan muutos Ps. U 464/18.8.1992. 5 s. + liitteitä.
- Kaunispään rakennuskaavan saneeraus Ps. U 1228/12.10.1987. 12 s.
- Kaunispään rakennuskaava Ps. U. 1841/10.8.1983. 11 s.
- Kaunispää rakennuskaava Ps 14.7.1976 U 1360. 11 s. + liitteitä.
- Kiilopää Inari rantakaava vahvistettu 23.9.1974. 9 s.
- Kiilopää Sodankylä rantakaava vahvistettu 23.9.1974. 8 s.
- Laanila Inari rantakaava vahvistettu 23.9.1974. 8 s.
- Laanioja Inari rantakaava Ps. U 2166/24.8.1981. 7 s.
- Maankäytön yleissuunnitelma Saariselkä matkailukeskus. 1972. Maanmittauslaitos. 112 s.

- Merkkiniemi, P. & Nenonen, S. 1992. Kaavoitustilanne Lapin läänissä. Kaavoitustilanteen kehitys ja seuranta sekä yleiskaavoitustarpeen arviointi Lapin läänissä. Lapin seutukaavaliitto julkaisu 119. Sarja A. 105 s. ISBN 951-9236-79-1.
- Nenonen, S. 1990. Matkailu ja ympäristö. Tutkimus Lapin matkailualueiden luonnonympäristön kulutuskestävyydestä. Lapin seutukaavaliitto julkaisu 108. Sarja A. 63 s. ISBN 951-9236-63-5.
- Palokangas, R., Tarukannel, V. & Nuuja, I. 1993. Uusi ympäristönsuojelun hallinto ja lainsäädäntö. Jyväskylä. 2. painos. 357 s. ISBN 951-96716-1-7.
- Partanen, S. 1992. Saariselkä Magneettimäestä matkailukaupungiksi. 145 s. ISBN 951-838-081-3.
- Rakennuslainsäädäntö. 1992. Helsinki. 208 s. ISBN 951-37-0780-6.
- Rassi, P. 1983. Varpunen *Passer domesticus*. Teoksessa: Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.). Suomen lintuatlas. Helsinki. 520 s. ISBN 951-95560-3-6.
- Saariselän yleiskaava vahvistettu Lapin lääninhallituksessa U 244/12.5.1993 ja U 245/12.5.1993. 105 s. + liitteitä.
- Saariselän yleiskaavoitukseen liittyvä vesi- ja jätehuollon yleissuunnitelma. 1991. Insinööritoimisto PSV Oy. Moniste. 19 s. + liitteitä.
- Saastamoinen, O. 1982. Economics of multiple-use forestry in the Saariselkä forest and fell area. Seloste: Metsien moninaiskäytön ekonomia Saariselän metsä- ja tunturialueella. Communicationes Instituti Forestalis Fenniae 104. 102 s. ISSN 0358-9609.
- Sievänen, T. 1992. Aulangon puistometsän matkailijoiden mielipiteet. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 443. 39 s. + liitteitä. ISSN 0358-4283.
- Sodankylä Kakslauttasan rantakaavan muutos 17.12.1976 U 2334. 5 s.
- Sodankylä Kakslauttasan rantakaavan muutos 29.1.1992/U 63. 9 s.
- Sodankylän pohjoisosan yleiskaava hyväksytty 14.12.1978. 19 s. + liitteitä.
- Suomen lentoasemat. 1991. Ilmailulaitos. 52 s.
- Tankavaaran yleiskaava hyväksytty Sodankylän kunnanvaltuustossa 18.12.1984 § 156. 20 s. + liitteitä.
- Tervola, V. 1984. Systeemianalyysi maankäytön alalla. Viisi tyypillistä alan ongelmaa. Espoo. 82 s. ISBN 951-671-362-9.
- Viitala, L. 1989. Pienen yhdyskunnan vesi- ja jätehuolto – Esimerkkinä Saariselän matkailukeskus. Lapin seutukaavaliitto julkaisu 103. Sarja A. 67 s. ISBN 951-9236-53-8.
- Vuotso-Saariselän alueen tulevaisuuden visiot. Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus, Lapin yksikkö. Moniste. 64 s. + liitteitä.
- Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunnan mietintö. 1989. Komiteamietintö 1989:9. Helsinki. 264 s. ISBN 951-47-7898-2.

Muut lähteet:

Inarin kunta
 Lapin lääninhallitus
 Lapin seutukaavaliitto
 Metsäntutkimuslaitos
 Oulun Ympäristökehitys Oy
 Rovaniemen kartasto- ja tietopalvelu
 Saariselän kylätoimikunta
 Sodankylän kunta

Liite 1.

Kaavatyypit. Lähteet: Rakennuslainsäädäntö... 1992, Palokangas ym. 1993.

Yleispiirteiset kaavat

Seutukaava sisältää yleispiirteisen suunnitelman alueiden käytöstä eri tarkoituksiin useiden kuntien alueella. Kuntien on muodostettava talousmaantieteellisesti ja muutoin tarkoituksenmukainen kokonaisuus. Seutukaava-alue vastaa usein lääninä. Vaihtoehtoisesti läänissä voi olla monia seutukaava-alueita. Lapin seutukaava-alue on koko Lapin lääni. Sitävastoin esimerkiksi Kymen läänissä on kaksi seutukaava-alueita.

Seutukaavan ei tarvitse käsittää kaikkia alueiden käyttömuotoja. Se voidaan hyväksyä myös vaiheittaisena. Tällöin siihen sisältyy ainoastaan osa käyttömuodoista, esim. virkistys ja suojelu. Käytännössä vaihekaavoitus on ollut yleistä. Seutukaava on ohjeena laadittaessa ja muutettaessa yleiskaavaa, asemakaavaa, rakennuskaavaa ja rantakaavaa.

Yleiskaava osoittaa alueiden käytön pääperiaatteet kunnassa. Kaupungeissa yleiskaava on pakollinen. Se voidaan tehdä myös muihin kuntiin, milloin asiaa pidetään tarpeellisena. Seutukaavan tavoin saadaan myös yleiskaava laatia vaiheittain. Vaihekaava saattaa kattaa vain osan alueiden käyttömuodoista. Se voi myös osayleiskaavana kohdistua kunnan sisällä rajattuun alueeseen. Osayleiskaavoitus on ollut tavallista. Yleiskaava ohjaa asemakaavan, rantakaavan ja rakennuskaavan laadintaa ja muutoksia.

Yksityiskohtaiset kaavat

Asemakaava sisältää yksityiskohtaiset määräykset alueen järjestämisestä ja rakentamisesta. Kaupunkien on asemakaavoitettava alueitaan, sitä mukaa kuin kehitys vaatii. Myös muissa kunnissa voidaan laatia asemakaavoja. Asemakaavoituksessa on otettava huomioon muun muassa maasto ja muut paikalliset olosuhteet sekä terveydelliset, liikenteelliset ja kauneudelliset näkökohdat. Kaavoituksen tavoitteena on edistää tarkoituksenmukaista alueiden käyttöä ja hyvää rakennustapaa.

Rakennuskaava ohjaa taaja-asutuksen muodostumista ja rakentamista muissa kunnissa kuin kaupungeissa. Rakennuskaava voidaan laatia suhteellisen yleispiirteisesti. Tarvittaessa se voidaan tehdä yhtä yksityiskohtaiseksi kuin asemakaava. Rakennuskaavoituksen tavoitteena on edistää rakennetun ympäristön tarkoituksenmukaista hyväksikäyttöä. Perinne- ja kauneusarvoja on vaalittava.

Rantakaava sisältää yksityiskohtaiset määräykset meren tai vesistön ranta-alueen loma-asutuskäytöstä. Rantakaavoja laaditaan tarvittaessa sekä kaupungeissa että muissa kunnissa. Kaavoituksen tavoitteena on tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden muodostaminen, jossa rakentaminen ja muu maankäyttö sopeutuu rantamaisemaan ja naapurialueisiin. Muista kaavamuodoista poiketen rantakaavan laatiminen on kaavoitettavan alueen omistajien asia.

Saariselän alueen suunnitteluasiakirjoja. Lähteet: Saariselän yleiskaava... (1993) (= yk), Merkkiniemi & Nenonen (1992) (= skl), Lapin Läninhallitus (=lh).

Lapin seutukaavaliitto

Lapin seutukaavan 1. osa

- maa- ja metsätalouden moninaiskäyttöalueet, virkistys- ja suojelualueet, tiiviin loma-asutuksen alueet sekä ohjeelliset ulkoilureitit
- vahvistettu sisäasiainministeriössä 28.11.1980, KHO:n päätös 20.10.1983 (yk)

Lapin seutukaavan 2. osa

- taajama- ja liikennealueet
- vahvistettu valtioneuvoston päätöksellä 16.1.1986 (yk)

Lapin seutukaavan 3. osa

- tavanomainen loma-asutus ja matkailupalvelujen alueet, peltoaukeiden ja turvetuotannon alueet, energiansiirtolinjat ja voimalaitosalueet sekä joitakin 1. osan tarkistuksia
- vahvistettu valtioneuvostossa 19.10.1989 (yk)

Lapin seutukaavan 4. osa

- aiempien osien tarkistuksia sekä kaikki aiemmin käsittelemättömät maankäyttöluokat
- hyväksytty seutukaavaliiton liittovaltuustossa 14.6.1990 (yk), vahvistettu ympäristöministeriössä 3.3.1992 (skl)

Inarin kunta

Yleispiirteinen suunnitelma

Maankäytön yleissuunnitelma Saariselkä matkailukeskus

- ohjaa alueen maankäytön suunnittelua ja kaavoitusta yleiskaavan tavoin
- hyväksytty Inarin kunnanvaltuustossa vuonna 1972 (yk)

Yleiskaavat

Inarin yleiskaava

- Saariselän matkailukeskuksen alue osoitettu matkailupalvelujen ja loma-asutuksen alueeksi
- hyväksytty Inarin kunnanvaltuustossa 18.6.1981 (yk)

Saariselän yleiskaava v. 1995

- 1. asteen yleiskaava
- noudattaa Saariselän yleissuunnitelman periaatteita, mutta määrittelee tarkemmin maankäyttömuodot ja rakentamistehokkuuden
- hyväksytty Inarin kunnanvaltuustossa 22.8.1986 (yk)

Saariselän yleiskaava

- hyväksytty Inarin kunnanvaltuustossa 15.1.1992 (skl), vahvistettu lääninhallituksessa U 244/12.5.1993 (lh)

Rakennuskaava

Kaunispään rakennuskaava

- Ensimmäinen rakennuskaava vahvistettu 14.7.1976 (yk)
- Vahvistettu muutoksia ja laajennuksia 10.8.1983 ja 19.10.1984 (yk)
- Kaunispään etelärinteen rakennuskaava vahvistettu U 1110/9.10.1986 (lh)
- Rakennuskaavan muutos Ps. U 1111/9.10.1986 (lh)
- Kaunispään rakennuskaavan saneeraus Ps. U 1228/12.10.1987 (lh)
- Rakennuskaavan muutokset Ps. U 107/6.2.1989, Ps. U 85/26.1.90, Ps. U 144/13.3.1992, Ps. U 221/21.4.1992, Kv. 11.6.1992 § 57, Ps. U 464/18.8.1992 (lh)

Rantakaavat

Laanilan rantakaava

- vahvistettu 23.9.1974 (yk)
Hangasojan rantakaava
- vahvistettu 23.9.1974 (yk)
Kakslauttasen rantakaava
- vahvistettu 23.9.1974 (myös Sodankylä) (yk)
Kiilopään rantakaava
- vahvistettu 23.9.1974 (myös Sodankylä) (yk)
Laaniojan rantakaava
- vahvistettu 24.8.1981 (yk)

Rakennusjärjestys

- entinen vahvistettu 5.2.1965 (yk)
- nykyinen hyväksytty Inarin kunnanvaltuustossa 19.12.1990. Tullut voimaan 11.3.1991.

Sodankylän kunta

Yleispiirteinen suunnitelma

Maankäytön yleissuunnitelma Saariselkä matkailukeskus

- ohjaa alueen maankäytön suunnittelua ja kaavoitusta yleiskaavan tavoin (yk)

Yleiskaavat

Sodankylän pohjoisosan yleiskaava

- hyväksytty 14.12.1978 (skl)

Tankavaaran yleiskaava

- matkailutoiminnot ja majoitus sekä kullankaivuuseen liittyvä kaivosrautatieveraus
- hyväksytty Sodankylän kunnanvaltuustossa 18.12.1984 (skl)

Saariselän yleiskaava

- hyväksytty Sodankylän kunnanvaltuustossa 19.12.1991 (skl), vahvistettu lääninhallituksessa U 245/12.5.1993 (lh)

Rantakaavat

Kakslauttasen rantakaava

- vahvistettu 23.9.1974 (myös Inari) (yk)
- rantakaavan muutokset Sodankylässä 17.12.1976 (skl), 29.1.1992 (kv 27.3.1991) (lh)

Kiilopään rantakaava

- vahvistettu 23.9.1974 (myös Inari) (yk)

Rakennusjärjestys

- entinen vahvistettu 15.12.1969 (yk)
- nykyinen hyväksytty Sodankylän kunnanvaltuustossa 27.3.1991

Muut suunnitelmat

Erämaakomitean mietintö

- selvitetty Lapin erämaa-alueiden laajuus, sijainti ja merkitys eri käyttömuotojen kannalta
- ehdotukset lainsäädäntötoimista
- Hammastunturin erämaa-alueesta sijoittuu noin 1/5 Saariselän osayleiskaavan alueille
- valmistui 30.12.1988 (yk)

Liite 3. Saariselän alueen maankäyttösuunnitelmien laadintaan osallistuneet tahot. Lähde: kaavaselostukset.

Suunnitelma	Vahvistettu	Suunnitelman laatija	Suunnittelyryhmä tai aloitteentekijä
Yleispiirteiset suunnitelmat			
Maankäytön yleissuunnitelma Saariselkä matkailukeskus	1972	Maanmittaushallitus, Helsingin maanmittauspiiri	Kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Saariselkä-toimikunta, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Lapin lääninhallitus, metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, maanmittaushallitus
Saariselän yleiskaava v. 1995	1986	Suunnittelukeskus Oy	Kaunispään neuvottelukunta maanomistajan edustajana, Inarin kunta
Saariselän yleiskaava	1983	Oulun Ympäristökehitys Oy	Inarin kunta, Sodankylän kunta, Lapin lääninhallitus, Lapin seutukaavaliitto, Metsäntutkimuslaitos, metsähallitus
Tankavaaran yleiskaava	1984	Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo	Sodankylän kunta, metsähallituksen Sodankylän hoitoalue, Urho Kekkosen kansallispuisto, metsähallituksen luonnonsuojelueluetoimisto, Lapin paliskunta, Tankakulta Oy
Kaunispään rakennuskaavat			
Kaunispään rakennuskaava	1976	Helsingin maanmittauspiiri	Maanmittaushallitus, metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Lapin lääninhallitus, kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Saariselkä-toimikunta
Rakennuskaavan muutos	1983	Arkkitehtitoimisto Thua & Kurt Moberg	Toimeksiantaja Virkamiesliitto ry.
Rakennuskaavan muutos	1984	Suunnittelukeskus Oy	Kaavamuutoksen aloite Inarin kunnalta
Kaunispään etelärinteen rakennuskaava	1986	Suunnittelukeskus Oy	Rakennuskaavoituksen aloite Inarin kunnalta
Rakennuskaavan muutos	1986	Suunnittelukeskus Oy	Kaavamuutoksen aloite Inarin kunnalta
Kaunispään rakennuskaavan saneeraus	1987	Suunnittelukeskus Oy	Kaavamuutoksen aloite Inarin kunnalta

Rakennuskaavan muutos	1989	Inarin kunta suunnittelutoimisto	Kaavamuutoksen aloite Riekonlinna Oy:itä
Rakennuskaavan muutos	1990	Inarin kunta suunnittelutoimisto	
Rakennuskaavan muutos	13.3.1992	Inarin kunta tekninen osasto	
Rakennuskaavan muutos	21.4.1992	Inarin kunta tekninen osasto	
Rakennuskaavan muutos	11.6.1992	Inarin kunta tekninen osasto	Kaavamuutoksen aloite Inarin kunnanvaltuustolta
Rakennuskaavan muutos	18.8.1992	Inarin kunta tekninen osasto	Kaavamuutoksen aloite Inarin kunnanvaltuustolta
Rantakaavat			
Laanilan rantakaava	1974	Helsingin maanmittauspiiri	Maanmittaushallitus, metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Lapin lääninhallitus, kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Saariselkä-toimikunta
Hangasojan rantakaava	1974	Helsingin maanmittauspiiri	Maanmittaushallitus, metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Lapin lääninhallitus, kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Saariselkä-toimikunta
Kaksialuittasen rantakaava	1974	Helsingin maanmittauspiiri	Maanmittaushallitus, metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Lapin lääninhallitus, kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Saariselkä-toimikunta
Kaksialuittasen rantakaavan muutos Sodankylässä	1976	Suunnittelukeskus Oy	
Kaksialuittasen rantakaavan muutos Sodankylässä	1992	Sodankylän kunta	Kaavamuutoksen aloite paikallisilta yrittäjiltä
Killopään rantakaava	1974	Helsingin maanmittauspiiri	Maanmittaushallitus, metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Lapin lääninhallitus, kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Saariselkä-toimikunta
Laanjojan rantakaava	1981	Helsingin maanmittauspiiri	Maanmittaushallitus, metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Lapin lääninhallitus, kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Matkailuliitto, Inarin kunta, Sodankylän kunta, Saariselkä-toimikunta

Liite 4. Saariselän alueen yksityiskohtaisten kaavojen mitoitus. Lähde: kaavaselistukset.

Suunnitelma	Vahvistettu	Pinta-ala ha	Kerrosala k-m ²	Kerrosalan muutos k-m ²	Kortteli- tehokkuus ek	Laskennallinen asukasmäärä
Kaunispään rakennuskaavat						
Kaunispään rakennuskaava	1976	92,76	61790	61790		3200
Rakennuskaavan muutos	1983	11,09	20300	500	0,07-0,28	
Rakennuskaavan muutos	1984	43,71	37780	2560	0,12-0,27	
Kaunispään etelärinteen rakennuskaava	1986	47,66	17675	17675	0,06-0,11	1200
Rakennuskaavan muutos	1986	3,59	5740	1480	0,20-0,25	
Kaunispään rakennuskaavan saneeraus	1987	92,7	71930	3550	0,15-0,29	3900
Rakennuskaavan muutos	1989	5,02	13500	7738		
Rakennuskaavan muutos	1990	n. 25	23575	16950	(0,2-0,25)	
Rakennuskaavan muutos	13.3.1992	0,98	870	870	0,25	
Rakennuskaavan muutos	21.4.1992	10,65	20000	5000		
Rakennuskaavan muutos	11.6.1992	0,4	803	-200	0,20	
Rakennuskaavan muutos	18.8.1992	0,42	600/300	600		
Rantakaavat						
Laanilan rantakaava	1974	157,39	6520	6520		430
Hangasojan rantakaava	1974	111,22	6240	6240		410
Kakslauttasen rantakaava	1974	383,26	10980	10980		685
Kakslauttasen rantakaavan muutos Sodankylässä	1976	41,2	5400	?		
Kakslauttasen rantakaavan muutos Sodankylässä	1992	24,42	5500	4400	0,06-0,09	
Kiilopään rantakaava	1974	27,46	8550	8550		560
Laaniojan rantakaava	1981	41,12	3060	3060		180

